

Ганна Бітаєва Hanna Bitaieva

Молодший науковий співробітник, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України

Junior Research Fellow, Modern Art Research Institute of the National Academy of Arts of Ukraine

e-mail: anna.bitaieva@gmail.com | orcid.org/0000-0003-4551-1325

Мистецтво муралу як динамічне художнє явище сучасного українського соціуму

Mural Art as a Dynamic Art Phenomenon of Contemporary Ukrainian Society

Анотація. порушено питання появи та формування мистецтва муралу на території України і розвиток його проявів у різних містах країни. Проаналізовано фактори, завдяки яким муралізм став популярним видом мистецтва і знайшов прихильників серед митців та мешканців міст. З'ясовано основні відмінності муралу від графіті.

Виявлено ключові позиції у формуванні концептуальної та ідеологічної складової муралів, причини феномену активної взаємодії стінописів із глядачем. Досліджено послідовність організації та проведення різноманітних стріт-арт-фестивалів, завдяки яким було створено більшу частину муралів країни. Названо українських художників, зусиллями котрих вітчизняний мурал-арт розпочався і активно розвивається, щороку збагачуючи колекцію стінописів України. Згадано всесвітньовідомих іноземних митців, чії роботи можна побачити на фасадах будівель українських міст.

Структуровано послідовність розвитку та поширення муралізму серед окремих міст України, зазначено позитивні та негативні сторони проявів цього виду мистецтва в архітектурному середовищі. Визначено основні фактори впливу поширення муралів на культурний та мистецький розвиток країни, а також на розвиток туризму та значущості архітектурних споруд зі стінописами.

Ключові слова: мистецтво, мурал, стріт-арт, графіті, фестиваль, стінопис.

Постановка проблеми. Історія стріт-арту починається з вуличного мистецтва США. Саме на стінах тамтешніх будівель у 1960-х роках почали з'являтися перші зображення графіті, підписані ще нікому не відомими іменами. Проте одними з першопрохідців муралізму вважають мексиканських авторів Дієго Вівєру, Хосе Клементе Ороско, Давида Сікейроса. Саме ці митці стали засновниками нового стилю мистецтва — мексиканського муралізму ХХ століття. Ще у 1960-х мурал почав набирати популярність серед вуличного мистецтва США. Вплив модних тенденцій та культури тих часів досить яскраво відобразився на стилістичній подачі малюнків і фактично сформував основні аспекти стріт-арту і, як наслідок, муралізму. Художники цього напрямку для створення зображень замість полотна зазвичай використовували стіни будинків або інших великих споруд. Оригінальна і своєрідна, як на той час, техніка настінного живопису виконувала не тільки естетичну функцію, а й мала велике смислове навантаження, піднімаючи гострі соціальні питання, які хвилювали молодь і суспільство. Хвиля нового мистецького напрямку швидко охопила багато країн Європи, художники вийшли за межі своїх майстерень і почали створювати щось зовсім нове.

Після проголошення незалежності у 1991 році в Україні почався стрімкий розвиток усіх проявів мистецтва. Навіть такі новітні напрями, як стріт-арт, геппенінг, перформанс та акціонізм знайшли своїх шанувальників. Якщо провести паралель між еволюцією європейського та українського стріт-арту, то можна побачити, що період 1990-х — початку 2000-х був досить насиченим у житті майстрів європейського вуличного мистецтва. Тогочасний український стріт-арт існував радше у вигляді коротких висловів на стінах будівель та невеликих малюнків. Ситуація почала кардинально змінюватись ближче до 2012 року, коли українське графіті поступово трансформувалось у мурал.

Метою статті є аналіз феномену популяризації мистецтва муралу в Україні. Заглибившись у дослідження початкових проявів цього виду мистецтва в інших країнах світу, можна знайти низку логічних причин, що привели мурал на вулиці українських міст. Отже, можна визначити, з якого моменту масштабні стінописи стали невід'ємною частиною архітектурного ансамблю багатьох міст, чому набули такої популярності та з якою метою їх створювали. Аналізуючи основні риси, що відрізняють мурал від графіті, можна окреслити концептуальні та ідеологічні мотиви,

притаманні стінописам, їхній вплив на довкілля та внесок у мистецький простір країни.

Завдання дослідження: ознайомлення з мистецтвом муралу шляхом аналізу декількох відомих фестивалів Європи; аналіз причин поширення мистецтва стріт-арту та муралу в Україні шляхом дослідження проявів стінописів у різних містах країни; визначення фестивалів стріт-арту, окреслення мотивів та причин їхньої появи та вплив на культурне і мистецьке життя міст, в яких вони відбувалися; визначення основних подій у формуванні українського муралу та постатей, що вплинули на його розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Графіті — це мистецтво незалежних митців, які транслювали свої думки шляхом створення своєрідних написів та малюнків на фасадах споруд. Зазвичай такі композиції мали вигляд слоганів, висловів відомих людей, політичних гасел, текстів пісень, віршів або ж просто передавали думки автора. Проте, як і в інших країнах світу, не обійшлося без вульгарних висловів, незрозумілих і, в деяких випадках, некоректних зображень. Безумовно, такі факти відштовхують більшість людей від сприйняття графіті як позитивного явища. Адаже, якщо вдатися до аналізу, то у кожному напрямі мистецтва є певні нюанси, які сприймаються неоднозначно, проте це не означає, що ці явища є художньо неповноцінними. Упродовж свого розвитку та неабиякої популяризації графіті поступово трансформувались у значно масштабніший формат, а саме — в мурал.

Мурал — це продукт вуличного мистецтва, що максимально гармонійно виник із техніки графіті та доволі швидко посів місце незалежного і самостійного виду мистецтва. Муралом називають створену на стінах будівель масштабну композицію, що несе певну ідею або ілюструє обрану митцем історію, має естетичну цінність та значущість. Саме від слова «стіна» (лат. — *tivus*) і походить термін «мурал». Зародження муралу сягає своїм корінням мексиканського монументального живопису. Цей вид мистецтва поєднує елементи фрески, наскельного малюнка та класичного живопису, міксуючи їх із сучасними тенденціями, гострими темами та максимально різноманітними композиційними рішеннями. З одного боку, муралізм поєднує фреску (монументальне мистецтво) та класичний малюнок (станкове мистецтво), а з іншого — має абсолютно неповторну індивідуальність. Такі автори, як американський художник Ел Мас та німецький ЕСВ зберегли у своїх роботах стилістику класичного портрета, проте модернізували її під більш характерний для ХХІ століття вигляд.

У мистецтві муралу не існує усталених правил. Найчастіше майстри-муралісти надають перевагу використанню яскравих кольорів. Проте часто можна зустріти й більш мінімалістичні, з огляду на розмаїття палітри, роботи. Зроблені за попереднім замовленням роботи можуть реалізуватися на фасадах будівель, парканях, дахах, зокрема на стінах лікарень, шкіл, бібліотек, бізнес- чи торгових центрів тощо, проте вони завжди гармонійно вписані в архітектурне середовище та спрямовані на оздоблення міського простору. Однією з основних відмінностей

муралу від графіті є обов'язкова наявність сюжетної композиції. Сучасні автори у своїх роботах приділяють максимальну увагу темам, важливим для сучасності, які будуть актуальними ще багато років. Використовуючи яскраву кольорову палітру та різноманітні техніки нанесення малюнка (наприклад, за допомогою трафарету), художник розписує стіни фасадів, торців будівель, паркани та інші архітектурні та міські об'єкти, висвітлюючи безліч важливих тем, як-от глобальні кліматичні зміни, охорону природи, різноманітні теми екології та захисту довкілля, політичні та соціальні проблеми, расизм, релігію, бідність, ставлення людини до світу тощо [12].

На відміну від класичних видів мистецтва, мурал відкритий для вільного перегляду. З цього випливає ще одна досить важлива ознака — взаємодія з великою кількістю глядачів. Від початку головною метою муралів, створених руками мексиканських митців-революціонерів, була візуальна комунікація. Це були досить помітні та дієві засоби, що мали вплив на соціум. Саме завдяки цьому художники здобули нову можливість спонукати глядача замислитися над деякими проблемами чи поділитися власними емоціями та думками без супровідного концептуального пояснення. Через великий формат мурал видно здалеку, і тому він може привернути до себе значно більше уваги, ніж будь-який рекламний щит чи банер. Такі характеристики у поєднанні із різноманітними композиціями та доступністю для перегляду роблять цей вид мистецтва дійсно особливим та унікальним.

Варто зазначити, що не всі мурали мають лише художньо-естетичне призначення. Одним із досить поширених явищ у муралі є пропаганда [2]. Доволі часто трапляються рекламні мурали, що порушують Закон України «Про рекламу». Це, як звичайна комерційна реклама з брендування, яскраво оформлена маркетинговими слоганами та логотипами, так і пропаганда політичних партій і груп. Часто основною метою є комунікація з глядачем для привернення його уваги та агітації придбати певний комерційний продукт, відвідати новий заклад, намагання вплинути на переконання людини та змінити свою точку зору. Тобто мурал може бути рекламою, пропагандою певних думок та політичних тем [5].

Цікаво, що рекламні мурали все більше набувають популярності як в Україні, так і в усьому світі. Великі фірми у колаборації з відомими художниками монументального живопису водночас створюють і рекламну кампанію, і новий витвір мистецтва [5]. Такі рекламні плакати можна побачити в США, Німеччині, Франції, Італії, Китаї та багатьох інших країнах світу. Наприклад, всесвітньовідомий бренд Gucci використав мурали для презентації своєї нової колекції. У 2019 році, напередодні випуску колекції pre-fall 2019, модний дім презентував серію монументальних картин. Ці роботи можна було побачити у Мехіко, Нью-Йорку, Лондоні, Гонконгу, Мілані та Шанхаї. На створення нової колекції та колаборацію з художниками-муралістами креативного директора Gucci Алессандро Мікеле надихнули розкопки античного міста на острові Сицилія. Він намагався увявити місто як символічний храм,

що завмер у віках. На фоні руїн храму Гери зустрічаються друзі та знайомі, вони розмовляють, танцюють, читають вірші та грають. Такий сюрреалістичний колаж сучасних образів на тлі руїн старовинної цивілізації перегукується з давньогрецькими та етруськими фресками [3].

Зазвичай у містах мурали створюють насамперед на стінах будинків у так званих спальних районах, де є безліч сірих однотипних будівель і бракує яскравих кольорів. Такі проекти потребують великих коштів, адже будинки цих районів зазвичай мають в середньому дев'ять поверхів. На малюнок такого формату потрібно значно більше матеріалу, ніж на будівлі заввишки 2–3 поверхи на центральних вулицях міста. Також, зокрема, однією з найбільших проблем при створенні майбутніх муралів є хаотичне утеплення фасадів. Часто місцеві адміністрації не приділяють уваги цьому питанню, тому немає ніякої гарантії, що через певний час після створення стінопису на ньому не з'явиться яскрава пляма утеплювача. У Києві існував спеціальний проект, що мав на меті врегулювання таких ситуацій. Так, у Святошинському районі було попередньо утеплено кілька будинків, після чого запрошено художників для створення муралів на фасадах цих споруд. Більшість муралів району з'явилися в межах арт-проекту *Dynamic Urban Culture Kyiv*, ініціатором якого був тодішній голова району Ілля Сагайдак [11]. Слід зазначити, що у більшості країн наявність муралу на будівлі здатна позитивно вплинути на ціну на ринку нерухомості. Ціноутворення суттєво залежить від імені автора муралу та композиції самої картини. Адже якщо фасад будівлі прикрашає робота видатного майстра стріт-арту, це одразу підвищує культурне значення споруди і водночас робить її популярною міткою для туристичних маршрутів та тимчасової туристичної оренди квартир. Також будівля з муралом відомого майстра миттєво стає популярним тегом для фотостоків, соціальних мереж, темою для висвітлення в блогах та обов'язковим пунктом для огляду туристами. Отже квартира чи офіс у таких будівлях можуть коштувати удвічі-утричі дорожче.

Часто серед робіт художників стріт-арту трапляються вислови та рядки тексту, притаманні саме цьому місту чи країні або ж просто району, в якому намальований мурал. Він може супроводжуватись набором метафоричних символів та знаків, мати певну образність, типову саме для цього міського простору чи просто специфічні знаки, що асоціюються з містом. Одним із яскравих прикладів є створений у Києві поміж десятків бетонних споруд величезний малюнок, виконаний італійським вуличним художником 2501. На ньому зображено зашифроване символами слово «Воля». Також досить часто можна зустріти мурали з міфологічними сюжетами, рядками з української літератури, історичними переказами та метафоричними оповіданнями [10].

Говорячи про позитивні функції муралів, слід зазначити, що вони можуть бути чудовими орієнтирами серед архітектурного простору міста. Завдяки досить великому поширенню муралів у деяких районах Києва було навіть створено спеціальні туристичні маршрути. Така екскурсія

може відкрити глядачеві місто з геть іншої, нової сторони. А будівлі з яскравими зображеннями з української тематики допоможуть ліпше розказати історію нашої країни. Композиція муралів також може підкреслювати особливості міста або певного району.

Досить важливим та, певно, одним з головних аспектів, що відрізняє мурал від графіті, є легальність цього напрямку мистецтва. Кожен мурал створюється за попередньої згоди між владою міста або організацією, за ініціативи якої заплановано створення муралу, та художником. Таким чином, мурал має законне право на існування і не є проявом хуліганства.

З появою кожного нового муралу цікавість суспільства до цього виду мистецтва зростає. Це, врешті, вивело муралізм на пік популярності. Одним із найяскравіших проявів цього є фестивалі стріт-арту, що відбуваються в усьому світі вже багато років. Такі фестивалі завжди проводяться за попередньою домовленістю між організаторами та органами влади міста, яка нерідко їх фінансує. Це можуть бути гранти та різноманітні конкурсні програми або ж проведення фестивалю як одного із супровідних заходів з нагоди державних свят. Основною метою стріт-арт подій є поширення цього виду мистецтва, знайомство з майстрами з різних країн, обмін багаторічним досвідом та поширення різноманітних нових арт-технік, що популярні серед груп художників стріт-арту, а також проведення різноманітних майстер-класів. Під час фестивалю його відвідують тисячі людей, проводять арт-конференції, лекції та дискусії, а після фестивалю лишається безліч нових арт-об'єктів, графіті та муралів.

Одними з найвідоміших фестивалів стріт-арту Європи є *M.I.A.U.* Він проходить в Іспанії неподалік від Валенсії. Цікаво, що переважна частина населення міста — пенсіонери. Проте це не завадило муніципальній раді міста ще у 2014 році запросити митців з усієї Європи для того, щоб оживити та прикрасити тихі вулиці міста, а також відкрити їх для туристів із зовсім іншого боку. Так вдалося організувати цілий фестиваль вуличного мистецтва, на який приїхав 21 художник з Європи. Аббревіатура *M.I.A.U.* означає: «Незакінчений фестиваль вуличного мистецтва».

Urfest — також один із найбільших фестивалів стріт-арту Європи, що проходить у Бристолі, Англія. Щороку кількість його учасників налічує понад 350 художників. Умови фестивалю досить прості: протягом трьох днів учасники повинні розписати 10 000 квадратних метрів поверхонь будівель в обраному районі. Один із таких фестивалів проходив у районі Бедмінстер. Графіті було прикрашено закритою тютюновою фабрикою, дахи та фасади будівель, галереї, паби, безліч поодиноких споруд, автобуси та навіть церкву. *Bloop International Proactive Art Festival* — фестиваль, що проходить на Ібіці в Іспанії. Це незалежний фестиваль стріт-арту, цифрового мистецтва та музики. Щороку організатори оголошують нову тему фестивалю, а учасники повинні створити арт-об'єкти, відштовхуючись від основної тематичної концепції. Однією з найпопулярніших локацій фестивалю є галерея *Open Air*

Gallery. Щороку галерея надає декілька стін для розпису найкращим художникам, завдяки чому її колекція вже нарахує понад 20 муралів від всесвітньовідомих майстрів стріт-арту.

iBug — фестиваль сучасного мистецтва та стріт-арту, що проходить у Німеччині. Мета фестивалю — відродити старі та занедбані промислові райони, «окультурити» їх та перетворити на галереї сучасного мистецтва просто неба. Організатори фестивалю пропонують учасникам об'єднуватись у групи та працювати у колабораціях, поєднуючи техніки та стилі разом, завдяки чому з'являється щось зовсім нове.

Із 2001 року у норвезькому містечку Ставангер проходить фестиваль Nuart. Щороку організатори обирають нову тему, яку оголошують у перший день фестивалю. Завдяки цій арт-події у місті з'явилося чимало муралів та графіті, що зробило його популярним об'єктом для туристичних прогулянок та екскурсій з гідями. LaBel Valette Fest — фестиваль на території Франції, що одночасно є арт-резиденцією для художників з усього світу. Запрошені митці створюють арт-об'єкт протягом декількох місяців, після чого презентують свою роботу глядачам. Найцікавішою є територія замку La Valette, усі фасади якого щороку повністю розписують художники.

Якщо проаналізувати структуру, місію та ідею кожного зі згаданих фестивалів, то можна вивести чимало спільних рис: знайомство з мистецтвом, техніками, стилями та характером художників з різних куточків світу; представлення своєї країни та розповідь про неї за допомогою різних проявів мистецтва; обмін досвідом між майстрами шляхом проведення різноманітних майстер-класів, лекцій, конференцій та виступів. Також важливим аспектом є робота художників у різноманітних колабораціях та створення нових арт-груп та об'єднань. Проте одним із найважливіших і цінних моментів кожного фестивалю стріт-арту є мистецтво, що лишається на вулицях міст після його закінчення. Багато тихих міст стали туристичними осередками саме завдяки цим фестивалям. Відкрилось чимало нових галерей сучасного мистецтва, де кожен може ознайомитись із мистецтвом стріт-арту. Безліч соціальних проєктів знайшли підтримку та фінансування завдяки збору коштів під час проведення фестивалів. Тому не дивно, що так багато країн Європи не лишаються осторонь питання проведення арт-заходів і всіляко допомагають організаторам.

Поступово фестивалі стріт-арту прийшли в Україну. Починаючи свій шлях із поодиноких проявів графіті на вулицях міста, вони трансформувались у дійсно масштабні події. Для таких міст, як Київ, Харків, Львів, Одеса, Івано-Франківськ, Вінниця та Чернівці мурал став невід'ємною частиною архітектурного простору.

Хвиля стріт-арту породила чимало професіоналів та зірок, серед яких художники з Мексики, Аргентини, США та Європи. Україну у цьому списку представляє дует *Interesni Kazki* Олексія Бордусова та Володимира Манжоса. Художники працюють разом понад 15 років і прийшли до муралізму через графіті, усвідомивши,

що створювати композиції, нових персонажів та різноманітні сюжетні лінії їм значно цікавіше, ніж малювати шрифти. Муралі «Казок» стали чи не найпопулярнішими туристичними місцями мистецького Києва. На створення нових композиційних історій митців надихає міфологія, природні мотиви та культури різних народів світу. Художники намагаються підкреслити контраст між сучасним суспільством та прадавніми цивілізаціями. Працюючи над новим муралом, автори часто додають до малюнка різні міфологічні та історичні фрагменти, притаманні саме тому місту, де створюватиметься стінопис. Жителі впізнають знайомі мотиви, це спонукає їх зануритись у сюжет глибше, знайти у ньому сенс. Саме у такий спосіб постає діалог між муралом та глядачем. Роботи дуєту *Interesni Kazki* можна зустріти по всьому світу, адже художники беруть участь у різноманітних фестивалях та арт-подіях багатьох країн світу.

Ще одним досить відомим українським стріт-арт-художником є Олексій Канунніков, більш відомий під нікнеймом *Kislow*. Композиційним мотивам автора притаманні фантастичні звірі з людськими рисами, фантазматичні морські мешканці та казкові дерева. У малюнках художника доволі чітко простежується вплив сюрреалізму. Свій творчий шлях *Kislow* починав з експериментальних написів різноманітними шрифтами у складі графіті-групи *Art Crimes*, а з часом сформував власний стиль і став відомим серед художників стріт-арту. Муралі автора є на вулицях Парижа, Берліна, Тель-Авіва, Москви, Маямі, Києва, Одеси та багатьох інших міст.

Аналізуючи ситуацію із розвитком та поширенням мистецтва муралу в Україні, слід більш детально розглянути фестивалі та арт-групування, що сформувались у популярних для стріт-арту містах.

Історія муралів Львова тісно пов'язана з творчим об'єднанням митців «Фарбований лис», засновником якого став Тарас Довгалоук. Художник починав свій творчий шлях зі створення різноманітних графіті та невеликих малюнків на стінах закинутих фабрик чи заводів. Вибір локацій пояснюється тим, що у 2012–2014 роках такий прояв мистецтва не був передбачений законодавством, а отже був нелегальним. Звісно, у місті проходило чимало різноманітних фестивалів, проте вони взаємодіяли із геть іншими видами мистецтва, а участь у них стріт-арт-митців була точно прописана та запланована заздалегідь. На фестивалях художникам оголошували певну тему, за якою вони мали створювати малюнки. У 2013 році художники вирішили піти на діалог із міською радою Львова. Так розпочався проєкт «Ревіталізація Підзамче». Учасникам групи запропонували прикрасити малюнками дитячі майданчики та двори району. Двадцять художників працювали над створенням муралу на дитячому майданчику Підзамча. Саме цей мурал став першим у Львові. Відтоді влада міста почала співпрацювати з митцями, даючи дозвіл на створення нових стінописів і фінансуючи переважно більшість із них.

Ідея створення «Фарбованого лиса» виникла під час тренінгу із соціального підприємництва, куди

Тарас Довгалоук потрапив від «Інституту міста». Це сталося після реалізації разом з іншими художниками ідеї створення вуличних галерей Львова. Митець запропонував свій проєкт у рамках одного із завдань тренінгу, створив схему роботи соціального підприємства, що стала своєрідним прообразом «Фарбованого лиса». Проєкт Тараса отримав фінансування, а на ці кошти митець організував виставку «Вулична абетка». Ідея проєкту полягала в тому, щоб зібрати якомога більше робіт різних авторів у спільному просторі. Організатори купили півсотні полотен, розіслали їх митцям по всій Україні та запропонували зобразити одну літеру абетки. Спочатку це були лише літери української абетки, проте згодом проєкт викликав таку зацікавленість, що було вирішено також додати й латинські літери.

Одним із найбільших проєктів «Фарбованого лиса» є Lviv WallKing. Художники отримали грант на створення туристичного маршруту муралами Підзамча. В рамках проєкту митці створили низку великих стінописів, що розбавили сірість вулиць та одноманітні бетонні фасади будівель. Екскурсійний маршрут тривалістю дві години охоплює понад 20 локацій, фінішною точкою яких є завод «РЕМА», що був розмальований і перетворений на галерею під відкритим небом. Таке рішення є вельми вдалим для практики і старту молодих художників стріт-арту, а також приводом запропонувати новий, більш масштабний спосіб сприйняття мурал-арту.

Досить цікавий шлях розвитку одеського стріт-арту. Odessarium — це створений місцевими художниками проєкт, основною метою якого було поширення мистецтва муралізму одеськими вулицями, а також обмін досвідом та знайомство з творчістю майстрів з різних країн світу. До проєкту долучилися художники з Німеччини, Англії, Італії, США тощо. Основною концептуальною складовою муралів стало висвітлення тем екології та різноманітних філософських мотивів. Серед різнобарв'я створених під час фестивалю стінописів можна виокремити «Політ» італійського художника Krasner, «Міжрасовий портрет — заклик до миру та єдності людей на Землі» французького Wanjah, «Минуле і майбутнє» англійського художника Wasp Elder і «Шлях додому» Олександра Писарчука та Дмитра Вовка [6].

Із 2015 року муралами поступово почали прикрашати вулиці Вінниці. Художники та місцеве врядування створили резиденцію «Vin-Art-City», яку могли відвідати як українці, так і гості з інших країн. Яскравим прикладом є подвійний мурал «Дитячі мрії», створений чеськими художниками як символічний дарунок до Дня міста. На вулиці Оводова можна побачити мурал «Око» дуцького художника Артура Столярчука. Композиція стінопису демонструє символіку Всевидачного Ока у комбінації з екологією, що виконані у техніці поєднання графіті та мурал-арту. На тій же вулиці можна побачити роботу «Сни, в яких хочеться жити» харківських майстрів Олександри Мельник та Марії Бобиревої [9].

Із 2017 року Харкові відбувається Mural Fest. Окрім українських митців, до участі у фестивалі були запрошені

майстри з Німеччини, Португалії, Польщі, Болгарії та інших країн. Метою фестивалю було гармонійне оздоблення міста, створення своєрідного туристичного арт-маршруту. Серед учасників фестивалю варто відзначити німецького художника стріт-арту Хендріка Беркіча. Саме він створив один із найбільших муралів світу на хмарочосі у Південній Кореї. Ще одним відомим майстром, чий стінопис прикрашає архітектурний простір Харкова, є Маріус Вараса із Польщі. Мурал художника потрапив у колекцію найкращих графіті 2017 року за версією сайту «I support street art». Роботи Маріуса можна побачити на вулицях Берліна, Парижа, Варшави, Лондона та Праги. Іншим іноземним учасником фестивалю стала група болгарських художників Arsek&Erase. Одними з організаторів фестивалю виступило творче об'єднання Kailas-V. Цікаво, що саме завдяки художникам арт-групи у Харкові з'явилося чимало графіті та муралів, серед яких переважають композиції з різноманітними птахами. У художника Андрія Пальваля навіть є окрема серія стінописів «Птахи» [8].

Формат фестивалів Mural Fest став доволі популярним, і наступним містом, вулиці якого було прикрашено муралами завдяки цій арт-події, стало Дніпро. Кілька років поспіль до міста приїжджали художники з різних куточків України, а серед спонсорів можна назвати ТМ «Ласунка», АТБ-маркет, м'ясну фабрику «Алан». Зазвичай лейтмотивом концептуальної складової фестивалю є теми екології та збереження довкілля. Фестиваль розпочинає діалог з жителями Дніпра для переосмислення проблеми забруднення міста. Після завершення фестивалю організатори створили аудіогід муралами міста. Так, упродовж кількох років у Дніпрі з'явилося понад 30 нових муралів. Частина з них була створена ентузіастами власним коштом, частина мала міське фінансування, деякі проєкти одержали підтримку різних спонсорів.

Одним із перших міжнародних фестивалів стріт-арту України став Kiev Muralissimo, що пройшов у столиці у 2011 року. Фестиваль було започатковано за ініціативи Київської міської галереї мистецтв «Лавра» разом із творчим об'єднанням художників-муралістів та молодих митців стріт-арту. Активну роль у партнерській підтримці фестивалю відіграли посольства Німеччини та Франції, а також Французький культурний центр. Новий фестиваль став масштабною подією у світі українського стріт-арту, що об'єднала як українських, так і іноземних художників. Фасади будівель розписали майстри з Португалії, Австрії, Італії, Польщі тощо. Важливим є те, що фестиваль пов'язали з «Євро 2012» завдяки чому він мав підтримку міської влади. Один із муралів було створено польським художником Маріушом Варасою, відомим під псевдонімом M-City. Художник створив свій перший мурал в Києві, прикрасивши стіну столичної галереї «Лавра».

Однією з наймасштабніших подій у житті українського стріт-арту можна вважати фестиваль Mural Social Club 2016 року. Головним ініціатором фестивалю став благодійний фонд Sky Art Foundation, а кураторами — Олег Соснов та Юлія Островська. 30 художників з Австрії,

Франції, США, Мексики, Польщі та інших країн створили мурали у Києві, Одесі та Чернігові. До участі у фестивалі долучилися такі всесвітньовідомі митці стріт-арту, як Rodrigo Branco, Li-Hill, Fintan Magee, Evoca1, Borondo, Seth, Telmo & Miel, Fikos Antonios, Zio Ziegler та багато інших. Серед українських митців у проєкті взяли участь Аес Interesni Kazki, Роман Мінін, Саша Корбан, Сергій Радкевич. Також до проєкту долучились і метри українського живопису: Микола Маценко, Олег Тістол та Матвій Вайсберг.

Одним із перших учасників фестивалю став нью-йоркський художник-візуаліст канадського походження Лі Хілл (Li-Hill), який розписав центр культури та мистецтва «КПШ». У своїх роботах художник поєднує різні техніки та жанри мистецтва — живопис, трафарет, ілюстрацію та навіть елементи скульптури. Митець має диплом одного з найпрестижніших університетів Канади у галузі мистецтва OCAD і досить великий досвід у створенні графіті та муралів. Серед робіт Лі Хілла можна побачити як невеликі, так і масштабні стінописи, що досліджують науковий прорив, індустріалізацію, поєднання людини з природою та інформаційним простором. Київське творіння художника розповідає про вплив двох найбільших відкриттів минулого сторіччя та має назву «The Impact of Discovery». Йдеться про експеримент, пов'язаний із відкриттям бозона Хіггса, зіткнення двох протонів, що рухаються зі швидкістю світла. Цей експеримент наблизив людство до розуміння природи Всесвіту. На створення муралу художника надихнуло фото, яке зробив Етьєн-Жуль Марє на межі XIX і XX століть. Мурал символізує вплив частинки Хіггса на навколишній світ та світ всередині нас [7].

Метою фестивалю була популяризація міжнародного мистецтва в Україні. Підтримуючи децентралізацію культури міст, основна частина муралів була створена у «спальних» районах та околицях мегаполісів, а також у невеликих населених пунктах України.

Art United Us — це міжнародний проєкт, який співпрацює за допомогою художніх і творчих середовищ із громадами багатьох країн з метою підвищення обізнаності громадськості та привернення уваги до проблеми війни, агресії і насильства. За умовами фестивалю, перші 100 робіт було створено на території України, інші — в різних країнах світу, утворюючи таким чином величезне «коло миру». Більшість муралів фестивалю Art United Us можна побачити в Києві. Серед них є вже згаданий мурал «Воля» італійця 2501 на проспекті Володимира Маяковського, 1-в. На створення цього муралу митця надихнув герб України. Він є одним із найвищих у Європі [10].

Також серед видатних вуличних майстрів світу у Києві працювали Рустам Обік, Франко Квасолі, Ернесто Мараньє, Сметес, Пантоніо, Емануель Ярус та багато інших. Португальський художник Vhils створив портрет із зображенням героя Небесної Сотні Сергія Нігояна. Австралійські майстри стріт-арту Фінтан Магі й Гвідо ван Хелтен подарували місту декілька нових кольорових стінописів. Всесвітньовідомий бразильський художник Nupca, що розписав фасад галереї Tate Modern у Лондоні,

виконав мурал на стіні однієї з будівель Подолу, а іспанці Ayz, Okuda й Kenor створили низку досить масштабних муралів. У межах проєкту Art United Us до роботи над створенням муралів долучились не тільки майстри стріт-арту, але й відомі українські живописці, серед яких був Ілля Чичкан. Також фестиваль подарував можливість заявити про себе та продемонструвати свої вміння і молодим майстрам, серед яких Олександр Бритцев та Олександр Гребенюк. Свій перший мурал створив і молодий український художник Артем Прут. Характерною рисою творчості цього автора є яскраві сюрреалістичні картини [13].

Слід зазначити, що проєкт Art United Us торкнувся і стін Чорнобиля. Австралійський художник Гвідо ван Хелтен створив на п'ятому реакторі Чорнобильської АЕС мурал пам'яті загиблих ліквідаторів. На стіні реактора відтворено фотографію, зроблену Ігорем Костіним під час аварії на ЧАЕС. Також до 30-річчя катастрофи португальський художник Пантоніо створив мурал на стіні однієї з будівель в Чорнобильській зоні. Автор зобразив, у характерному стилі, кроликів, які стрибають на білому тлі. За задумом художника, ці тварини символізують повернення всього живого на територію, яка вважалася непридатною для існування.

Окрім архітектурних споруд цей проєкт поширився і на Київське метро. Іспанський художник Кенор розмалював один повний поїзд. Майстра надихнула на створення цієї роботи музика, що є досить метафоричним рішенням зважаючи на місце розташування художньої роботи.

Висновки. Стріт-арт, в основі якого лежить монументальний живопис, сприяє комунікації між людьми, спонукає до діалогу між глядачем та стінописом, розповідаючи чимало історій. Іншою важливою властивістю муралу є передача інформації. Ці масштабні малюнки здатні за лічені секунди привернути увагу десятків людей. Знаючи про це, автори стінописів намагаються висвітлити у своїх роботах такі теми, як екологія, забруднення довкілля, расизм, релігійні та політичні проблеми. Також серед тематик часто можна побачити мурали з різноманітними міфологічними сюжетами, історичними подіями, віршами чи рядками з літературних джерел, що стосуються міста, у якому створено стінопис.

Мистецтво муралів вже давно сприймається як повноцінний вид мистецтва та здобуло безліч шанувальників по всьому світу. Міста намагаються вибороти першість і стати столицями стріт-арту, а створення муралів активно підтримує міська влада, великі компанії та інвестори. Художники активно працюють, створюючи різноманітні колаборації з відомими галереями та fashion-індустрією. Наприклад, всесвітньовідомі бренди Prada та Louis Vuitton мають низку спільних проєктів з муралістами. Завдяки цьому цей вид мистецтва став доступним для продажу, сформувавши власний самостійний ринок.

Динамічний розвиток мурального мистецтва України був досить передбачуваним, його передумови почали формуватися ще у 1990-х. Звичайно, завжди існували суперечки щодо сприйняття цього виду мистецтва.

Деякі люди категорично не бажають сприймати такий художній прояв, інші ж, навпаки, є його прихильниками. Насамперед це можна пояснити характером створюваних зображень, деякими психологічними факторами менталітету та залишками стереотипів у пам'яті багатьох людей. Проте неможливо відгородитися від процесу сучасного розвитку візуального мистецтва. З кожним днем українське мистецтво розвивається з неймовірною швидкістю. Саме за сучасних суспільних умов митці відчули свободу для реалізації своїх креативних проєктів. Сучасне мистецтво України створює нову історію, що поєднує згадки та переосмислення минулого та жагу до пізнання майбутнього.

Позитивною стороною створення муралів є їхнє культурне значення. Туристичне життя багатьох міст Європи та України значно оживили саме масштабні стінописи. Проведення фестивалів та запрошення різноманітних художників з усіх куточків світу сприяло створенню чималої кількості галерей просто неба, туристичних маршрутів та цілих районів стріт-арту, які жодному туристу просто неможливо оминати. Звісно, це було б неможливо без підтримки мистецтва муралу міською владою. Існує низка спеціальних програм та конкурсів, що можуть надати учасникам гранти для реалізації масштабних проєктів.

Саме завдяки такому фінансуванню в Україні було проведено чимало стріт-арт фестивалів та створено колекцію нових муралів. Під час одного фестивалю у Києві з'явився один з найдовших муралів, під час іншого — стінопис, що посів перше місце у міжнародному конкурсі та був названий найкращим муралом Європи. Мистецтво стріт-арту розвивається послідовно та динамічно, формуються нові пам'ятки, асоціативні маячки, які надалі будуть асоціюватися у глядача з містом та його колоритом.

Отже, мистецтво муралу набуває все більшої популярності серед українських майстрів. Останні шість років кардинально трансформували вуличне мистецтво. І якщо раніше стіни міст вкривали хаотичні написи, що не мали особливого естетичного почерку та, як правило, були створені нашвидкуруч та без дозволу влади, то нині ситуація змінилася на краще. В містах України дедалі частіше можна побачити величезні мурали, зі значним смисловим навантаженням, які порушують певні гострі проблеми. Завдяки поширенню українського мурального мистецтва за кордон, та, навпаки, популяризації робіт іноземних майстрів у нашій країні, ми ділимося власними навичками та вчимося нового, розкриваємо своє мистецтво для загального споглядання та робимо його максимально відкритим для соціуму.

Література

1. Армстронг С. Стрит-арт. Москва: Ад Маргинем, 2019. 176 с.
2. Барлетт Е. Стрит-арт: за свободным искусством по миру. Москва: Эксмо, 2017. 224 с.
3. Вареников Д. Муралы для рекламной кампании Gucci // Интерьер + Дизайн. URL: <https://www.interior.ru/design/art/6781-fond-cartier-novyj-vzglyad-na-intellekt-rastenij.html> (дата обращения: 20.09.2021).
4. Гаврилюк Б. Український мурал-арт у контексті світового мистецтва // Вісник Львівської національної академії мистецтв. 2018. № 37. С. 241–254.
5. Гомперц У. Непонятное искусство. От Моне до Бэнкси. Москва: Синдбад, 2016. 480 с.
6. Дризицька Н. Стрит-арт маршрут: 17 нових муралів і графіті Одеси. URL: <https://bzh.life/ua/gorod/gorod-gid-po-novym-muralam-odessy/> (дата звернення: 27.09.2021).
7. Канадський стріт-артист Аарон Лі-Хілл розписав центр культури та мистецтв «КПІ». URL: <http://skyartfound.com/mural-social-club-roboti/test-page-for-mural-social-club-artworks/> (дата звернення: 01.10.2021).
8. Каяніна В. Тур по графіті в Харькове: 20 муралов, которые можно посмотреть за день. URL: <https://www.newsroom.kh.ua/city/tur-po-grafiti-v-harkove-20-muralov-kotorye-mozhno-posmotret-za-den> (дата обращения: 07.10.2021).
9. Мостонець В. Мурал-арт в Україні. 2020 // 101 Gallery. URL: <https://gallery101.com.ua/> (дата звернення: 07.10.2021).
10. Муралы Києва. Kyivmural. URL: <https://kyivmural.com/uk/index> (дата звернення: 10.09.2021).
11. Муралы Святошинського району // Zefi. Пам'ятки України. URL: <https://zefi.in.ua/murali-svyatoshinskogo-rajonu-kiyiv/> (дата звернення: 01.11.2021).

References

1. Armstrong, S. (2019). *Strit-art* [Street art]. Moscow: Ad Marhynem,
2. Bartlett, E. (2017). *Strit-art: za svobodnym iskusstvom po miru* [Street art]. Moscow: Eksmo.
3. Varennikov, D. (n. d.). *Muraly dlja reklamnoj kampanii Gucci* [Murals for the new Gucci advertising campaign]. Interer + Dizajn. <https://www.interior.ru/design/art/6781-fond-cartier-novyj-vzglyad-na-intellekt-rastenij.html>.
4. Havryliuk, B. (2018). *Ukrainskyi mural-art u konteksti svitovoho mystetstva* [Ukrainian mural art in the context of global art]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 37, 241–254.
5. Gompertz, W. (2016). *Neponjatnoe iskusstvo. Ot Mone do Benksi* [What Are You Looking At?: 150 Years of Modern Art in the Blink of an Eye]. Moscow: Sindbad.
6. Dryzyskaia, N. (2017, December 5). *Strit-art marshrut: 17 novykh muralov y grafitti Odesy*. <https://bzh.life/gorod/gorod-gid-po-novym-muralam-odessy/>.
7. Kanadskyi strit-artyst Aaron Li-Khill rozpysav tsentr kultury ta mystkstv "KPI." (n. d.). [New York based street artist covered a renowned Ukrainian cultural center with a mural]. Sky Art Foundation. <http://skyartfound.com/mural-social-club-roboti/test-page-for-mural-social-club-artworks>.
8. Kanjahina, V. (2021, May 2). *Tur po grafitti v Kharkove: 20 muralov, kotorye mozhno posmotret' za den* [Graffiti tour in Kharkiv: 20 murals one can see in a day]. Newsroom. <https://www.newsroom.kh.ua/city/tur-po-grafiti-v-harkove-20-muralov-kotorye-mozhno-posmotret-za-den>.
9. Mostonets, V. (n. d.). *Mural-art v Ukraini* [Mural art in Ukraine]. 101 Gallery. <https://gallery101.com.ua/mural-art/>
10. *Muraly Kyieva* (n. d.). [Kyiv murals]. Kyivmural. <https://kyivmural.com/uk/index>.

12. Поносов І. Искусство и город. Москва: Игорь Поносов, 2016. 208 с.
13. Уличные порядки: все о стрит-арте в Украине. 2016. // Vogue. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/strit-art.html> (дата обращения: 10.09.2021).
14. Banksy. Wall and Peace. London: Random House. 2006. 240 с.
15. Posters B. Street Art Manual. London: Laurence King Publishing. 2020. 128 с.
11. *Muraly Svyatoshynskoho raionu* (n. d.). [Murals from Svyatoshyn district of Kyiv]. Zef. Pamiatky Ukrainy. <https://zef.in.ua/murali-svyatoshynskogo-raionu-kiyiv>.
12. Ponosov, I. (2016). *Iskusstvo i gorod* [Art and the city]. Moscow: Igor Ponosov.
13. Ulichnye porjadki: vse o strit-arte v Ukraine (2016, May 13). [Street ways: Full coverage of street art in Ukraine] Vogue. <https://vogue.ua/article/culture/art/strit-art.html>.
14. Banksy (2006). *Wall and Peace*. London: Random House.
15. Posters, B. (2020). *Street Art Manual*. London: Laurence King Publishing.

Bitaiieva H.

Mural Art as a Dynamic Art Phenomenon of Contemporary Ukrainian Society

Abstract. The article raises the issues of emergence, formation of mural art in Ukraine, and development of its manifestations in different cities. Analysis of factors allowed to state that muralism became a popular form of art and found its admirers among artists and city dwellers. Main distinctive features between a mural and graffiti are clarified.

The key positions in the formation of the conceptual and ideological components of murals and the phenomenon of the viewer's interaction with murals were revealed. The system of organizing various street art festivals in the framework of which the majority of murals in the country were created was investigated. Ukrainian pioneering street artists every year enrich the collection of artworks in Ukraine. Globally renowned foreign artists, whose works can be observed on the facades of buildings in the cities of Ukraine, were listed.

The development and spread of muralism in the environment of Ukrainian cities were structured. The positive and negative aspects of the manifestations of this art in the architectural environment were examined. The main factors of the influence of the spread of murals on the cultural and artistic development of the country, as well as the growth of tourism and the importance of architectural structures with murals, were determined.

Keywords: art, mural, street art, graffiti, festival, murals.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2022